

УДК 378. 14

Гене́за поняття «інтелектуальна мобільність фахівця»

Галина Міхненко

викладач НТУУ «КПІ»,

аспірант кафедри педагогіки та психології професійної освіти

Національного авіаційного університету

Міхненко Г. Е. Гене́за поняття «інтелектуальна мобільність фахівця». Стаття розкриває гене́зу поняття «інтелектуальна мобільність фахівця», вказує на необхідність формування даної інтегрованої якості у майбутніх інженерів та визначає напрями подальших наукових досліджень, одним з яких є вивчення та розробка структурної моделі інтелектуальної мобільності фахівця.

Ключові слова: інтелект, мобільність, інтелектуальна мобільність фахівця.

Михненко Г. Е. Генезис понятия «интеллектуальная мобильность специалиста». Статья раскрывает генезис понятия «интеллектуальная мобильность специалиста», указывает на необходимость формирования данного интегрированного качества у будущих инженеров и определяет направления дальнейших научных исследований, одним из которых является изучение и разработка структурной модели интеллектуальной мобильности специалиста.

Ключевые слова: интеллект, мобильность, интеллектуальная мобильность специалиста.

Mikhnenko G. E. Genesis of the concept “intellectual mobility of a specialist”. The article reveals the genesis of the concept “intellectual mobility of a specialist” and points out the necessity of the formation of this integrated quality. The directions for further studies, namely, investigation and creation of a structural model of intellectual mobility in the professional development of future engineers, are given.

Key words: intelligence, mobility, intellectual mobility.

Сучасна епоха новітніх технологій, лавиноподібного прискорення змін та зростаючих інформаційних потоків породжує розгубленість людини, проте, водночас, спонукає її шукати можливості для реакції або пристосування до нових

викликів сучасного технократичного суспільства, яке називають наразі суспільством знань. Тільки інтелектуально мобільні особистості зможуть адаптуватися до радикальних змін навколишнього світу і проявляти свою професійну компетентність та потребу в творчій самореалізації.

Вплив науково-технічного прогресу викликає зміни в характері і змісті праці, призводить до появи нових і відмирання застарілих професій, зумовлює підвищення інтенсивності соціальних переміщень, насамперед у трудовій сфері. Аби зберегти свої робочі місця й уникнути безробіття, працівникам доводиться постійно змінювати свої робочі функції. Інженер має бути готовим не лише до вдосконалення своїх навичок і вмінь, але і до постійної самоосвіти, що включає опанування додаткових спеціалізацій.

Проблема гнучкості та мобільності професійних якостей інженера в сучасних умовах є надзвичайно актуальною, і не лише у зв'язку з розвитком ринкових відносин. Це пов'язане також і з тим, що сьогодні дуже важко розробити навіть приблизний прогноз потреб нашого суспільства в тих або інших фахівцях. У результаті багато випускників вищих технічних навчальних закладів відразу ж після їхнього закінчення переходять до розряду безробітних.

Для підготовки інженерів у теперішній час визнано недостатнім традиційне розуміння професійної освіти як засвоєння певних знань, заснованих на викладанні фіксованих дисциплін. Основою освіти мають стати не стільки навчальні предмети, скільки способи мислення та діяльності. Знання і методи пізнання та діяльності потрібно поєднати в органічну цілісність. Але, як показує досвід підготовки спеціалістів, успішність діяльності інженера визначається, перш за все, не лише комплексною підготовкою до професійної діяльності в умовах налагодженого виробництва і стабільного життя, а й підготовкою до випробувань, до змін способу життя, до неодноразової зміни своїх уявлень, світогляду, світосприйняття [10].

Саме тому однією з найважливіших якостей фахівця на сучасному етапі розвитку суспільства є мобільність, яку ми розуміємо як інтегровану якість особистості, що проявляється у сформованій мотивації до навчання, здатності до творчої діяльності, ефективного спілкування та самореалізації.

Вивчення факторів, умов, засобів, методів, шляхів, технологічних аспектів формування особистості відповідно до вимог сучасного суспільства стає предметом уваги багатьох наук. Тут перетинаються інтереси філософії, антропології, політології, психології, соціології, культурології і, звичайно, педагогіки.

Проблема мобільності та її видів ще донедавна була традиційним предметом дослідження виключно соціологів, економістів, соціальних психологів. Слід зазначити, що першим увів у науку цей термін П. Сорокін у своїй праці «Система соціології» (1920). Серед наукових досліджень даної проблеми можна виділити дослідження мобільності як активу людського капіталу (О. Білик), соціальної (Б. Барбер, П. Блау, Н. Коваліско), професійної мобільності (Р. Пріма, З. Решетова, А. Шелтон), соціокультурної мобільності (Д. Чернілевський). Різні аспекти української трудової міграції (територіальної мобільності) висвітлені у працях таких вітчизняних вчених, як О. Малиновська, С. Пирожков, О. Хомра та інших. Елементи структур професійної мобільності та академічної мобільності розглядають як українські (О. Симончук, С. Хаджираєва, Г. Щокін та ін.), так і російські та західні дослідники мобільності (Л. Горюнова, А. Татарнікова, О. Посухова, М. Етвуд (M. Attwood), Б. Тоунлі (B. Townley), А. Вард (A. Warde) та ін.). Психологічні аспекти мобільності розглянуто в працях Ф. Гайсина, Н. Мурадяна, Ф. Фаїзова.

Проблема мобільності в економіці, зокрема, пов'язана з розглядом професійної мобільності як елементу ринкової організації праці, а саме: відтворення трудових ресурсів, зміни професійного і кваліфікаційного статусу робітників як виробників і споживачів матеріальних благ [5]. Інтереси економістів зосереджені, в основному, на вивченні економічних аспектів мобільності робочих місць, а відтак на міграційній здатності робочої сили (наприклад, на витратах на перепідготовку робочої сили та її переміщення). Отже, трудова мобільність індивідів вивчається економістами як чинник економічних процесів.

Соціологи, на відміну від економістів, зосереджують основну увагу насамперед на переміщеннях індивідів, шансах на кар'єру, а також фактах її усвідомлення, на цілях і мотивах трудової мобільності, а економічні явища аналізують як чинники її формування. Н. В. Коваліско досліджує трудову мобільність як елемент ринкової організації праці та розкриває її: по-перше, як категорію ринку праці, що означає здатність та готовність

працівника до зміни місця праці; по-друге, як процес руху робочої сили в галузевому-територіальному та професійно-кваліфікаційному аспектах [6].

Науковці-соціологи відзначають, що основним напрямом стратегії управління трудовими переміщеннями в теперішній час стає формування керованої мобільності замість раніше визнаних пріоритетними підвищення стабільності складу працівників і зниження плинності. М. Лукашевич вказує на те, що «реалізація нової стратегії вимагає нових якостей працівника, насамперед адаптивності, тобто готовності до освоєння змін. Потрібна їй нова система ціннісних орієнтацій — уміння орієнтуватися в значному діапазоні професій і спеціальностей, можливість їх освоєння, а також прагнення до високих заробітків, досягнення успіху» [7, с. 299].

Можна говорити про зміну у розумінні науковцями сутності мобільності: на додачу до розуміння її як переміщення, руху (міжпрофесійний, міжкваліфікаційний, з одного підприємства до іншого, міжгалузевий, у межах території країни проживання та за її межі) приходиться розуміння мобільності як «найбільш загальної характеристики готовності індивіда до якісних змін у житті» [1, с. 9].

Дослідники по-різному виокремлюють види трудової мобільності, даючи при цьому їм різні назви і визначення.

Зокрема, О. М. Білик виділяє наступні види мобільності:

- освітня (спроможність до засвоєння нових, відновлення і вдосконалення наявних знань);
- інформаційна (здатність усвідомлено простежувати інформаційні потоки);
- інтелектуальна (спроможність аналізувати, оцінювати та продуктивно використовувати зростаючі потоки інформації, застосовувати свої знання та досвід для розв'язання виробничих і соціальних завдань, продукувати нові ідеї);
- професійна (здатність до опанування нових професій та засвоєння специфіки діяльності у межах виробництва);
- кваліфікаційна (спроможність до якісного професійного удосконалення);
- трудова (спроможність змінювати одне робоче місце на інше);
- комунікативна (здатність налагоджувати контакт з різними людьми у різноманітних життєвих ситуаціях);

- адаптаційна (спроможність до швидкого й органічного прийняття нових умов життєдіяльності);

- пристосовницька (спроможність плідно працювати та жити в умовах, що не сприймаються самою людиною як цілком комфортні);

- ситуаційна (здатність адекватно, об'єктивно реагувати на зміни оточуючого середовища, швидко приймати рішення, що відповідають вимогам нової дійсності);

- соціальна (здатність до прийняття іншого соціального статусу: сімейного стану, ролі в колективі чи суспільстві та ін.);

- територіальна (географічна) мобільність (спроможність до зміни умов свого звичного оточення, пов'язаного з переїздом в іншу місцевість) [1, с. 9-10].

Окремо виділяють академічний вид мобільності як можливість упродовж навчання в університеті провчитись в закордонному навчальному чи науковому закладі, де готують фахівців за цією ж спеціальністю. Академічна мобільність студентів та викладачів, яку часто називають науковою, є однією з засадничих умов здобуття сучасної європейської освіти. Цей вид мобільності досліджується в основному лише за фактом руху студентів (випускників), професорсько-викладацького складу навчальних закладів. Дослідження структури академічної мобільності, на думку І. Шпекторенко [17], сприятиме удосконаленню управління цим видом мобільності та забезпечить найбільшу ефективність державного управління освітою.

Підвищення розмірів академічної та наукової мобільності студентів і викладачів, професійної мобільності фахівців зумовило зацікавленість проблемами мобільності не тільки на соціальному, економічному, соціально-психологічному рівнях, але й у площині педагогічних досліджень, мета яких полягає у визначенні, обґрунтуванні та забезпеченні педагогічних умов формування такої важливої якості особистості, як мобільність.

Проводиться активна робота з дослідження педагогічних умов формування професійної мобільності педагогів (Р. Пріма, 2010), майбутніх офіцерів (А. Ващенко, 2006), кваліфікованих робітників (Л. Сушенцева, 2012). Досліджено критерії формування професійної мобільності майбутніх економістів (Є. Іванченко, 2005), соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв (Н. Кожем'якіна, 2006).

Є. Іванченко визначає професійну мобільність майбутніх економістів як

«інтегровану якість особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно з аналізом економічної та соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їхнього удосконалення та самостійного оволодіння; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці» [5, с. 16].

Російська дослідниця Л. Меркулова [8] розробила систему формування професійної мобільності спеціалістів технічного профілю засобами іноземної мови. Вона вказує, що провідними показниками якості професійної освіти виступають мобільність і адаптованість особистості до умов динамічно мінливого середовища. Професійну мобільність, за Л. Меркуловою, слід розуміти як інтегровану якість особистості, що системно поєднує готовність (підготовленість) і мобільність (здатність адаптуватися) для виконання оптимальних дій, спрямованих на перетворення техносфери засобами провідної діяльності у відповідності до змісту професійної ситуації. Науковець звертає увагу на комунікативні компетентності і доводить, що спілкування іноземною мовою підсилює адаптаційно-перетворювальний взаємозв'язок суб'єктів, забезпечуючи їх предметно-психологічну сумісність.

Серед багатьох видів трудової мобільності в соціологічних дослідженнях виокремлюється ще один вид – інтелектуальна мобільність. Відмітимо, що так само, як поняття «професійна мобільність» набуло нового змісту, а саме – розуміння як якості особистості, а не руху, переміщення, так у теперішній час спостерігається перенесення акцентів щодо сутності «інтелектуальної мобільності»: від розуміння останньої як інтелектуальної міграції та обміну думками, ідеями до розуміння її як особистісної характеристики, якості, високий рівень сформованості якої стає основою мобільності особистості і може проявлятися у різних сферах життя.

Трактування даного поняття неоднозначне. У своїй класифікації видів мобільності О.М. Білик визначає інтелектуальну мобільність як «спроможність аналізувати,

оцінювати та продуктивно використовувати зростаючі потоки інформації, застосовувати свої знання та досвід для розв'язання виробничих і соціальних завдань, продукувати нові ідеї» [1, с. 9]. При цьому науковець пропонує методичку кількісної оцінки реалізації мобільності населення України, яка ґрунтується на розрахунку показників, що характеризують продовження навчання населення (освітня мобільність), проходження підвищення кваліфікації та навчання нових професій (професійно-кваліфікаційна мобільність), винахідницьку та науково-дослідну активність населення (інтелектуальна мобільність) і масштаби трудової міграції (територіальна мобільність). Зауважимо, інтелектуальна мобільність тут розглядається вже не як спроможність, якість, характеристика особистості, а як елемент активності, результат, що можна вирахувати кількісно за результатами науково-дослідної діяльності фахівців.

Більш того, науковець визначає, що «пріоритетними напрямками впливу на покращення національного людського капіталу є стимулювання активізації професійно-кваліфікаційної та інтелектуальної мобільності населення в Україні, рівень реалізації яких є найбільш віддаленим від визначених цільових орієнтирів» [1, с. 16].

Відомо, колишня парадигма, яка відбивала інтереси і сутність індустріального суспільства, детермінованого пізнання та однозначності оцінок, поступово змінюється методологією інформаційного суспільства, характерними ознаками якого є інтелект та технології, плюралістичного пізнання та імовірнісного оцінювання. Виокремлюючи інформаційну мобільність, О.М. Білик визначає її як здатність усвідомлено простежувати інформаційні потоки.

Інші дослідники не розмежовують інтелектуальну та інформаційну мобільності, а пов'язують інформаційну мобільність та інтелектуальну міграцію, визначаючи їх складовими інтелектуальної мобільності [9].

Інтелектуальна міграція є одним із засобів фахової, соціальної, психологічної реалізації людини, чому сприятиме інтернаціоналізація науки, проведення міжнародної політики співробітництва в сфері розвитку і глобалізації наукового, інтелектуального потенціалу. У протилежному випадку для окремої частини людей, зайнятих у галузі освіти і науки, інтелектуальна міграція залишиться засобом збереження професії.

Щодо інформаційної мобільності, слід відмітити тотожність розуміння даного виду мобільності з приведеним вище визначенням інтелектуальної мобільності, що наводить

О. Білик. Так, на думку В. Онищенко, «інформаційна мобільність передбачає спроможність оперативно збирати, опрацьовувати, аналізувати, узагальнювати і використовувати постійно зростаючі потоки інформації та виступає умовою зростання інтелекту людини» [9]. При цьому, з одного боку, від людини – професіонала вимагають швидких рішень, а з іншого боку – твердих, що потребують певного обдумування. Більше того, чим швидше виникають зміни, тим більше потрібно інформації, щоб найбільш ефективно на неї реагувати.

За Е. Тоффлером, нове постіндустріальне суспільство позначене превалюванням знання, освіти та інформації. Велике розмаїття суперечливих ідей призводить до інтелектуальної безпорадності людей: «Ніколи раніше так багато людей у стількох країнах – навіть освічених і, певно ж, розумних – не були такими інтелектуально безпорадними, не тонули у такому вирі конфліктних, бентежних і суперечливих ідей. Розмаїті бачення бентежать наш розумовий усесвіт» [14, с. 258]. Е. Тоффлер наголошує, що професійна компетентність нині залежить від високого рівня інтелектуальної мобільності людини, адже «прискорюючись у суспільстві, переміна спричиняє паралельне прискорення в нас самих. До нас доходить нова інформація, і ми мусимо переглядати наш каталог образів усе швидше й швидше. Давні образи, оперті на минулу реальність, доводиться змінювати, бо якщо ми їх не поновимо, наші дії відірвуться від реальності, і ми ставатимемо все менш і менш компетентними. Інакше жити просто неможливо» [14, с. 143]. Вказуючи на взаємозалежність інформаційної ери та інтелектуального розвитку науковець пише: «Так глибоко змінюючи інфосферу, ми мусимо також змінювати наш власний розум – те, як ми думаємо про свої проблеми, як синтезуємо інформацію, як передбачаємо наслідки наших дій» [там же, с. 155].

У психолого-педагогічних дослідженнях мобільності (лат. *mobilitas* – рухливість, мінливість) науковці розглядають її як готовність до зміни стереотипів, основу якої складає адаптація, а інтелектуальну мобільність визначають як важливу характеристику інтелекту, психологічним механізмом якої є гнучкість мислення [16]. При цьому під гнучкістю мислення розуміють процесуальну властивість інтелекту, яка забезпечує його операційну діяльність, що виявляється, з одного боку, в умінні перебудовувати, переоцінювати вже наявні способи дії, з іншого боку – у сприятливому виборі певної стратегії розв'язання завдання.

Розрізняють два різновиди інтелектуальної мобільності: монодисциплінарну і полідисциплінарну. Перший має на увазі здатність фахівця переходити від одного до іншого типу завдань у межах своєї професійної діяльності, другий — здатність здійснювати такі переходи в різних галузях науки. Сьогодні інженери розуміють, що нові проблеми можна вирішити тільки виходячи за межі вузьких дисциплін, тому значно важливішими є інтелектуальна гнучкість та винахідливість, а не усталені знання.

Таким розумінням пояснюється те, що в сучасних педагогічних дослідженнях активно розробляється проблема формування інженера-інтелектуала, носія високого рівня інтелектуальної культури, який усвідомлює свою відповідальність перед суспільством за збереження сучасної цивілізації. Так, Г. Єгорова вказує на те, що динаміка формування інтелектуальної культури передбачає розвиток свободи творчої думки, оволодіння засобами самоаналізу, особистісної рефлексії, розширення поля професійної підготовки як у рамках внутрішньої системи, так і в рамках різних інтелектуальних систем. Інтелектуальна мобільність при цьому постає критеріально-індикаторною складовою інтелектуальної культури. Іншими складовими останньої виступають: інтелектуальна компетентність, інтелектуальна відповідальність, інтелектуальна активність, інтелектуальна інтуїція [4].

Як окремий предмет педагогічного дослідження, інтелектуальна мобільність була розглянута Л. Хорунжею (2009) у контексті формування інтелектуальної мобільності страшокласників. Наразі дана робота є єдиним дослідженням даного явища як характеристики особистості в контексті педагогічної теорії та практики. Проблема ж формування інтелектуальної мобільності студентів, зокрема студентів – майбутніх інженерів, ще не була досліджена взагалі.

Л. Хорунжа розуміє **інтелектуальну мобільність** як «інтегроване особистісне утворення, що включає інтелектуальні вміння, творчі здібності та особистісні якості, які дають можливість їм швидко віднаходити, обробляти й застосовувати інформацію, приймати рішення й оперативно діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях, ефективно реалізовувати здобуті знання, обирати оптимальні способи виконання навчальних завдань» [16, с. 7].

Дослідник виокремлює наступні групи інтелектуальних умінь, що зумовлюють інтелектуальну мобільність старшокласників: аналітичні, синтетичні, порівняльні,

абстрагувальні, узагальнювальні, систематизаційні. «Інтелектуальні вміння співвідносяться з певним змістом, вони спрямовані на перетворення умов пізнання об'єкта, його образу, якість і швидкість виконання навчальних завдань тощо. Отже, інтелектуальні вміння, розвиваючись та ускладнюючись у пізнавальному процесі, сприяють формуванню інтелектуальної мобільності учнів» [16, с. 8].

Творчі здібності є другим (після інтелектуальних вмінь) невід'ємним компонентом структури інтелектуальної мобільності. При визначенні факторів, що відіграють роль у формуванні інтелектуальної мобільності, Л. Хорунжа спиралась на концепцію Дж. Гілфорда. Так, Дж. Гілфорд основними параметрами креативності вважає: оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді; семантичну гнучкість – здатність виокремлювати функцію об'єкта і пропонувати його нове використання; образну адаптивну гнучкість – здатність змінити форму стимулу так, щоб побачити в ньому нові ознаки й можливості для використання; семантичну спонтанну гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації [11, с. 375]. Це дозволило Л. Хорунжій віднести до творчих здібностей, що є компонентами інтелектуальної мобільності, оригінальність, гнучкість, образність, ініціативність, активність [16].

Третім компонентом Л. Хорунжа слушно визначає цілу низку особистісних якостей, а саме: діловитість, енергійність, рішучість, волю, активність, самостійність, оптимальність, обачливість, здатність до самостійного прийняття рішень [16, с. 8].

У рамках нашого дослідження існує потреба розглянути поняття «інтелект» більш детально. Дане поняття (лат. *intellectus* – розуміння, пізнання) вживають на означення загальної розумової здатності комплексу поведінкових характеристик, пов'язаних з успішною адаптацією до нових життєвих завдань. Швейцарський психолог і філософ Жан Піаже вказував на те, що розвинутий інтелект виявляється в універсальній адаптивності, досягненні «рівноваги» індивіда з середовищем: «Інтелект є станом рівноваги, до якого прагнуть всі послідовно розташовані адаптації сенсо-моторного та когнітивного порядку, так само, як і всі асимілятивні та акомодуючі взаємодії організму з середовищем» [12, с. 69].

Проблема інтелекту як психологічного феномену вивчалася багатьма дослідниками, зокрема Р. Айзенком, Р. Амтхауером, Дж. Брунером, Д. Векслером,

Б. Велічковським, Л. Виготським, Г. Гарднером, Дж. Гілфордом, В. Дружинінім, Г. Костюком, О. Леонтьєвим, Ж. Піаже, С. Рубінштейном, Ч. Спірменом, Р. Стернбергом, М. Холодною та ін., але відомі трактування вищезазначеного феномену досить неоднорідні.

С. Гончаренко подає наступне визначення інтелекту в «Українському педагогічному словнику»: «Інтелект – розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відобразити й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [2, с. 146].

Узагальнивши підходи до розуміння сутності інтелекту як психічної реальності, А. Палій визначає його як:

- загальну здібність до пізнання і розв'язання проблем, яка обумовлює успішність будь-якої діяльності та є основою інших здібностей;

- систему всіх пізнавальних властивостей індивіда: відчуття, сприймання, пам'яті, уяви, мислення, уявлення;

- здібність до розв'язання проблем без спроб і помилок ("в умі"). Поняття "інтелект" у сенсі загальної розумової здібності застосовують як узагальнення поведінкових характеристик, пов'язаних з успішною адаптацією до нових життєвих умов;

- інтегральну функцію психіки, яка об'єднує когнітивну, сенсомоторну, афективну і мовно-сміслову сфери суб'єкта в цілісну систему [11, с. 281].

Деякі науковці вважають, що традиційні визначення інтелекту дуже вузькі і не охоплюють такі аспекти, як щастя, особистісний успіх або гармонія із суспільством. Їх враховано в розширеному тлумаченні поняття "інтелект", зміст якого останнім часом починає виходити за межі когнітивної сфери. Г. Гарднер висловив припущення, що існує не один тип інтелекту, який впливає певним чином на успішність життєдіяльності людини, а доволі широкий спектр підвидів інтелекту. До запропонованого ним переліку підвидів інтелекту належать такі: вербальний; логіко-математичний; просторовий (орієнтація в просторі на основі психічних образів); музичний; тілесно-кінестетичний; емоційний (інтер- або міжособистісний – розуміння інших, та інтра- або

внутрішньоособистісний – розуміння себе). Ці інтелектуальні компоненти відображають всі аспекти людського потенціалу, забезпечуючи адаптацію (приспосовування) і розвиток особистості [18].

Слід зазначити, що поняття «емоційний інтелект» з'явилося в обігу у психологічній літературі саме з виходом у світ відомої монографії Г. Гарднера «Frames of Mind» (1983) [18]. Сформованість емоційного інтелекту передбачає наявність п'яти типів здібностей: знання про емоції, управління емоціями, розпізнавання емоцій в інших, уміння мотивувати себе, оволодіння соціальними відносинами. Повніша концепція емоційного інтелекту Д. Големана (1995) охоплює комплекс не пов'язаних з IQ (intelligence quotient) ознак, проте істотних для успішності в професійних, міжособистісних та інших відносинах. Згідно з цією концепцією, емоційний інтелект (EQ – emotion quotient) обчислюють як суму показників семи здібностей: самоусвідомленості, самомотивованості, стійкості до фрустрації, контролю за імпульсами, регуляції настрою, емпатії, оптимізму. Науковці зазначають, що IQ є предиктором академічної успішності, а рівень EQ впливає на вірогідність життєвого успіху [11, с. 338].

На тісний зв'язок інтелекту з емоціями вказують Ю. Виноградов, Б. Додонов, С. Рубінштейн, В. Кроль, О. Тихомиров тощо. Називаючи емоції свого роду проформою нашого мислення, науковці вказують, що без емоційної активації просто є неможливим об'єктивно знайти правильне рішення суб'єктивно складних мисленнєвих задач.

І. Ушакова зазначає, що «використання поняття "інтелект" з науковою і практичною метою вимагає ретельного теоретичного аналізу й уточнення його змісту. Крім того, при вивченні інтелекту слід враховувати, що інтелект є одним зі структурних компонентів індивідуальності, а тому, тісно пов'язаний з іншими її компонентами і, насамперед, з емоціями, які мають на нього вагомий вплив» [15, с. 4].

Отримані дані дослідження зв'язку між рівнем емоційного інтелекту та характеристиками соціально-психологічної адаптації студентів гуманітарних спеціальностей (С. Дерев'янка, 2009) свідчать про те, що рівень емоційного інтелекту обумовлює різну спрямованість адаптаційної активності: розвинена здатність особистості до розуміння та управління емоціями сприяє узгодженості уявлень та улаштованості внутрішнього світу, недостатній рівень цієї здатності змушує знаходити

розрядку емоцій в процесі активної міжособистісної взаємодії, у побудові «зовнішнього світу» взаємин [3].

С. Дерев'янку наголошує, що особливості впливу емоційного інтелекту проявляються у когнітивній, емоційній, поведінковій сферах соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища, впливаючи на ступінь узгодженості уявлень про себе і про інших та виконуючи регуляторну роль щодо емоційного стану людини. У сфері комунікативної поведінки «вплив емоційного інтелекту є неоднозначним: з одного боку, встановлено, що високий рівень здатності до розуміння власних емоцій пов'язаний зі зниженням популярності у студентській групі, і поряд із тим, отримано дані, що підвищення загального рівня емоційного інтелекту сприяє стабільності статусних позицій особистості у групі, стійкості системи взаємних виборів» [3, с. 17-18].

Отже, при визначенні поняття інтелектуальної мобільності фахівця ми не можемо нехтувати таким структурним компонентом особистості як емоційний інтелект, що є важливою передумовою самореалізації людини в професійному середовищі.

Висновки:

1. Традиційне розуміння професійної освіти як засвоєння певної суми знань певних дисциплін є недостатнім. Основою навчання мають стати не стільки навчальні дисципліни, скільки способи мислення і діяльності, тобто процедури рефлексивного характеру. Метою сучасного вищого технічного навчального закладу повинна стати підготовка інтелектуальної, творчої еліти, яка б не тільки володіла науково-аналітичними та організаційними знаннями, але й могла розробляти та опановувати нові науковомісткі технології, швидко змінювати види та форми інтелектуальної діяльності без зниження ефективності та результативності, тобто проявляти високий рівень інтелектуальної мобільності.

2. Поняття інтелектуальної мобільності має складний, багатоаспектний характер, що знайшло відображення у різних тлумаченнях даного феномену як у галузі соціології, так і в галузях психології та педагогіки. Тому проблема формування інтелектуальної мобільності майбутніх фахівців, зокрема інженерів, вимагає глибоких теоретичних досліджень і обґрунтованого практичного вирішення.

3. Зважаючи на значну роль емоційного інтелекту у формуванні компетентного,

мобільного фахівця, вважаємо за доцільне включити цей компонент у дефініцію інтелектуальної мобільності, представлену Л. Хорунжою, і визначаємо інтелектуальну мобільність фахівця як інтегровану особистісну якість, що системно поєднує інтелектуальні вміння, творчі здібності, ознаки емоційного інтелекту та особистісні якості, які дають можливість фахівцю швидко віднаходити, обробляти й застосовувати інформацію, приймати рішення й оперативно діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях, ефективно реалізовувати здобуті знання, обирати оптимальні способи виконання завдань як репродуктивного, так і творчого характеру та швидко змінювати види та форми інтелектуальної діяльності без зниження ефективності та результативності останньої.

4. Важливим напрямом подальшого дослідження інтелектуальної мобільності фахівця визначаємо вивчення та розробку структурної моделі інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів.

Література:

1. Білик, О. М. Мобільність в системі людського капіталу: методика оцінювання та напрями активізації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / О. М. Білик; Держ. вищий навч. заклад "Київ. нац. економ. ун-т ім. В.Гетьмана". — К., 2009. — 20 с.
2. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Дерев'янку, С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / С. П. Дерев'янку; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. — К., 2009. — 20 с.
4. Егорова, Г. И. Интеллектуализация профессиональной подготовки специалиста технического вуза: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 [Електронний ресурс] / Г.И. Егорова. – Санкт-Петербург, 2005. – Режим доступа : www.dissercat.com/content/intellektualizatsiya-professionalnoi-podgotovki-spetsialista-tekhnicheskogo-vuza
5. Іванченко, Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Є. А. Іванченко; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 2005. — 20 с.

6. Коваліско, Н. В. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.07 / Н. В. Коваліско; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 1999. — 20 с.
7. Лукашевич, М. П. Соціологія праці: Підручник. / М. П. Лукашевич. — К.: Либідь, 2004. — 440 с.
8. Меркулова, Л. П. Формирование профессиональной мобильности специалистов технического профиля средствами иностранного языка : автореф. дис... док. пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] / Л. П. Меркулова ; СГАУ. – Самара, 2008. – Режим доступа : http://www.ceninauku.ru/info/page_18106.htm.
9. Онищенко, В. В. Інтелектуальний потенціал як ключовий чинник розвитку міжнародних консалтингових компаній [Електронний ресурс] / В. В. Онищенко. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2010_2/2010_2/525.pdf
10. Основные принципы национальной доктрины инженерного образования [Электронный ресурс] // [Сайт Ассоц. инж. образования России] – Режим доступа : http://aeer.cctpu.edu.ru/winn/doctrine/doctrine_1.phtml
11. Палій, А. А. Диференціальна психологія : навч. посіб. / А. А. Палій. - К. : Академвидав, 2010. – 432 с (Серія "Альма-матер").
12. Пиаже, Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Жан Пиаже. – М.: Просвещение, 1969. – 659 с.
13. Сорокин, П. О. Человек. Цивилизация. Общество. / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: пер. с англ. С. А. Сидоренко. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
14. Тоффлер, Е. Третья хвиля / Елвін Тоффлер; пер. з англ. А. Євса ; ред. пер. В. Шовкун. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
15. Ушакова, І. В. Психологічні особливості емоційної сфери інтелектуально обдарованої особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / І. В. Ушакова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — О., 2010. — 19 с.
16. Хорунжа, Л. А. Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Л. А. Хорунжа; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 22 с.
17. Шпекторенко, І. В. Структура академічної мобільності персоналу: управлінський

Рідна школа: Науково-педагогічний журнал. – 2012. – №10. – С.17-22
аспект. [Електронний ресурс] / І. В. Шпекторенко. – Режим доступу :
http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09sivpua.pdf

18. Gardner, H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences. / H. Gardner. –
New York: Basic Books, 1983. – 440 p.